

АРКАДИЈА? ЈУЖНО ОД СТРАДИЈЕ

Милета Продановић, *Аркадија*, „Агора”, Зрењанин 2013

Аркадија: обећана земља, земља идиле, пастира и пастирица, синоним за утопију још од старих Грка. За неупућеног читаоца може звучати као име земље. Или брода. Брода великог као једна држава? Или држава величине једног тајкунског брода?

Роман грађен на темељима алегорије о необичној земљи попут Домановићеве Страдије са далеко ширим распоном сатиричног и пародијског инструментарија, Продановићева Аркадија свакако представља комплексније уметничко дело. За разлику од Домановића који се својствено прози 19. века служи техником сказа, односно читања путничковог рукописа, Продановићева *илузија веродостојности* у роману се остварује привидном документарношћу типичном за традицију Киша, Пекића и Павића, у виду бројних каталога, „историјских” извора, мапа, цртежа, исечака из новина, фотографија, слика, па чак и усмене књижевности. На трагу постмодерне поетике, Продановић гради алегоричан свет необичне земље Превалитане и суседне јој Трибалије, у коју пристиже руски (!) олигарх са својим рушилачким прохтевима да постојећи свет преуреди по својој мери. Занимљиво је да Продановићева алегорија „не пуца”, иако је само један аспект приче у пренесеном значењу, односно нису сви појмови преведени у алегорију (нпр. метафоре земаља Превалитане и Трибалије, затим Републике Миринде, али не и Русије, Немачке, Америке, па чак и Словена). Дакле, у роману се очигледно алудира само на „домаће теме”.

Такође, роман је састављен и од епизодних судбина појединих ликова, од којих су неке и алегорије у малом, о чему ће бити речи даље у тексту. Због свега наведеног, функција лика архитекте који прати руског олигарха и покушава да надмаши своја претходна градитељска достигнућа добија још већи алегоријски капацитет, јер не само да је роман прошаран његовим дневничким записима (четврто, шесто и осмо поглавље насловљено „Дневник грађевинских радова” 1, 2 и 3, а делом и десето, „Инаугурација”), већ је управо он тај који разара затечени свет за потребе конструисања новог, до тада невиђеног. Оличен као деконструкцијско-конструкцијски принцип, он представља везивно ткиво романа.

У том домаћем свету, у који нас наратор уводи у првом поглављу, влада извесни поредак, али је хармонија нарушена доласком страног елемента: руски могул пристиже са својом свитом који попут неког Хекатонхира разара све што му дође под руку подупрт домаћим властодршцима који се утркују да што више удовоље његовим бескрупулозним прохтевима. Звучи познато? Али, оно што је елеменат изненађења у односу на остале врсте анти-утопија је чињеница да и ова, наизглед

мирна и ушушкана земља има своје потмуле демонске, неистражене силе које се буде доласком странаца, односно онога тренутка када је уобичајени поредак ствари нарушен, исто тако рушитељским, хтонским елементом. Тај фантастични флуид у роману баца нову мистичну копрену преко њега, разрешавајући је исто тако у муњевитој пролиферацији чудних догађаја.

Па ипак, најмоћнији израз фантастичног, по скромном мишљењу аутора ових редова, је синкретизам Продановићевог уметничког проседеа који се огледа у реализацији метафоре, што уједно производи и најснажнији хумористичан ефекат. Чести су колоквијализми и фразеологизми попут „вамп-жене”. За некога ко је веома посрамљен каже се да је „мањи од маковог зрна”. Наиме, Продановић трансформише лик оцвале и угојене Мартице, љуштанске власнице јединог „бутига”, у жену која зарива зубе у свог првог и јединог љубавника (Руса!) у тренутку сексуалног врхунца и несвесно га усмрћује. „Преливање сладострашћа у историју и историје у продужени оргазам било је толико интензивно да није ни примјетила када су Владимирове руке клонуле на љубичасти, крвљу замрљани ланцун” (стр. 105). Такође, лик Јагоша М. Јагуша, поборника старог режима (ма који он био) постаје предмет ислеђивања које се састоји искључиво од батина, понижавања и увреда, што је довело до неочекиваног фантастичног обрта: „У једном тренутку мајор се простро по површини великог канцеларијског стола и заспао, не примјетивши да се Јагош пред бујицом понижења и удараца смањо на висину од 4 цм и 28 мм” (161). Слично се може тумачити и епизода о младом Русу веслачу који неискусно покушава да спасе девојку заточену у оближњој кући чија сврха је да пружа сексуалне услуге људима које јој њени тамничари доводе. Младић жели да је спаси јер га подсећа на неостварену љубав из младости, али занос „младог петлића” је прекинут рафалном паљбом. Наслов поглавља је „Веслач или *Le Coq Sportiff*”.

Свакако најупечатљивији пример за реализацију метафоре је лик (или пак карикатура) писца Феофана Аксентијевича Зулавског што ради искључиво за потребе руског тајкуна Аркадија. Осим што својим именом призива хумористични ефекат, он постаје неком фантазмагоричном трансформацијом папагај, тачније какаду. Исти онакав каквог је претходних дана хранио и дресирао. Није ли тако положај писца „по поручбини” изједначен са врло ретком врстом птице која, једном научена, једе из туђих уста и која само понавља речи власника не схватајући њихово право значење?

На крају, иако се креће просторима алегоријске сатире и пародије, иако се може тумачити и као анти-утопија, Продановићева Аркадија је далеко комплекснија јер се базира на поступку карневализације – посебно, зауставно време које буди хтонске силе у људима; једно централно место попут средњовековног трга које представља поприште масовних

сустицања; измена поретка и замењене улоге, баш као и „свет који је испао из свог зглоба”. Водећи порекло од менипске сатире, како је то Бахтин доказао у својим два велика студијама о Раблеу и Достојевском, карневалска књижевност приказује сирови *натурализам друштвеног подземља*, обилује сценама скандала, ексцентричног понашања, вулгаризама, али и најмаштовитијом и најсмелијом фантастиком. „Скандал је најбржи облик трансформације смешног у озбиљно и обрнуто”, наводи Радивоје Микић у својој студији о карневализацији Ранка Маринковића, што увек представља својеврсни читалачки шок, интелектуалну провокацију о приказаном друштвеном феномену.

Продановић је виртуозно искористио сав потенцијал карневала импрегнирајући га свим расположивим стилским средствима: од алегорије и пародије преко бурлеске, каламбура, хиперболе, карикатуре, персифлаже и травестије (лик руских близанаца који су пластичном хирургијом уградили себи треће око на челу!), до изузетно оштрог сечива сатире која хода по ивици парадокса, захватајући својом оштрицом све друштвене аспекте: пре свега, политичаре, криминалце, образовање, предузетнике и „предузетнике”, научне скупове и научна истраживања, уметност, медије, војску, здравство – све, све, све. А изнад свега звечи звонки смех Великог Мајстора.

Драгана БОШКОВИЋ